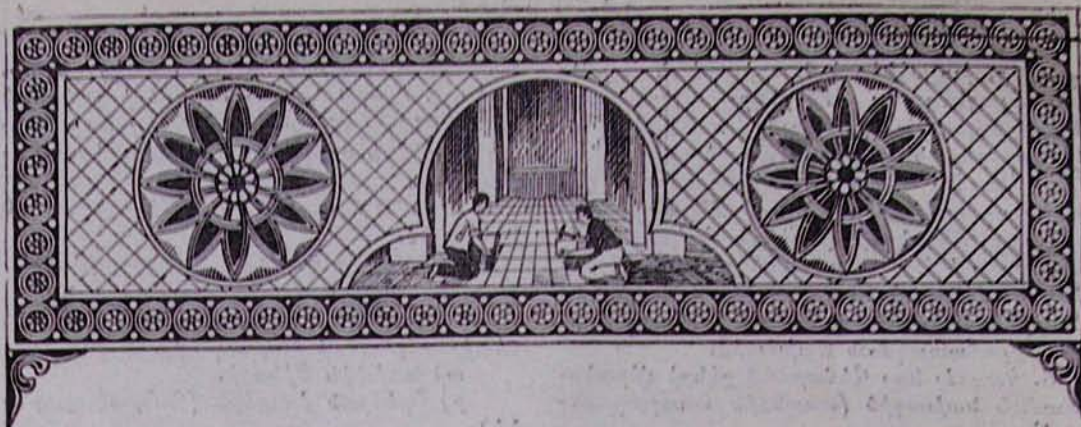

2. ՍԵՒԳԱՐՅԱՆ

(Մայր Աթոռի տնտեսա-ֆինանսական կառավարչության պետ)

ՇԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԾԱՎԱԼՈՒՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Այս հրաշակերտ վանքերն ու հուշարձաններն են հայու որոնող, մշտապես մտքի, սիրտբուխ, զգայուն սրտի նրանցից մի մասը ավերվել է, սակայն ավերակների յուրաքանչյուր բնկորը խոսում է մեր անմահ նախորդների աննկուն կամքի, լուսացայտ հանձարի մասին: Մի մասը կանգուն է և կարծես թե իր կրծքի տակ պահպանում է ավյուր մեր հերոսական ժողովրդի, որ ստիպված էր ապրելու իր տենչը վերածել մարտման մեծագործ ոգու և այն մարմնավորել մեր փոթորկաշունչ քնաշխարհի ճարտարապետական կառույցներում, նրանց վրա դրոշմելով իր երազանքների ու խոյացող մտքի դրոշմը:

Ո՞ր հայր, առանց սարսուռի, առանց ազգային հպարտության զգացմունքի, առանց ոգեշնչման և խանդավառության կարող է նայել մեր փոթորկալից պատմության այդ հույակապ կոթողներին, որոնք լուռ ու մունչ, սակայն բոցավառվող պերճախոսությամբ, պատմում են հայ ժողովրդի արշուճառ ուզու և արևաշող ապագայի, նրա մարտնչող ոգու և խաղաղասիրական նկրտումների, հանուն ազգի գոյության մղվող սպարաբի և համամարդկային զազափարների մասին:

Եվ երբ մենք տեսնում ենք մեր Հայրենիքի շինարար իշխանության եռանդուն ջանքերը վերականգնելու, հայկական հին ոճը և շունչ հաղորդելու նորակառույց հուշարձաններին, մենք չենք կարող շոգեւորվել ու երաստապարտ չլինել այդ իշխանության:

Նորին Ս. Օծովություն Տ. Տ. Վաղդեն Ա. Կաթողիկոսը և Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը, չկամենալով մեր բազմաթիվ վանքերի ու եկեղեցիների վերականգնման հոգսը միայն պետության վրա թողնել և ոգեշնչված անցյալ տարվա սեպտեմբերի վերջերին գումարված Ազգային-Եկեղեցական ժողովի որոշումներով, ծրագրեցին այս տարի սկսել վերականգնման և վերանորոգման ծավալուն աշխատանքներ, Մայր Աթոռի միջոցով, խորապես համոզված, որ Սփյուռքի հայերը քրտադին առատաձեռնությամբ նպաստելու են այդ սուրբ գործին:

Վերանորոգման ծրագիրը կազմվեց Վեհափառ Հայրապետի արտասահման մեկնելուց առաջ, իսկ վերադարձից հետո, երբ նա իր ցնծալից շրջագայություններից մեզ բերեց մեր հայրենարազ ձգրայրների կարողանելով ողջույնը և պատրաստակամությունը՝ ոչինչ չխնայելու Մայր Աթոռի, Հայրենիքի համար, շինարարական աշխատանքները ստացան նոր թափ: Եվ մենք, համակված մեր սիրելի Հայրապետի վարակիչ լավատեսությամբ, խանդավառող ոգևորությամբ:

Վերանորոգման ծրագիրը կազմվեց Վեհափառ Հայրապետի արտասահման մեկնելուց առաջ, իսկ վերադարձից հետո, երբ նա իր ցնծալից շրջագայություններից մեզ բերեց մեր հայրենարազ ձգրայրների կարողանելով ողջույնը և պատրաստակամությունը՝ ոչինչ չխնայելու Մայր Աթոռի, Հայրենիքի համար, շինարարական աշխատանքները ստացան նոր թափ: Եվ մենք, համակված մեր սիրելի Հայրապետի վարակիչ լավատեսությամբ, խանդավառող ոգևորությամբ:

բուժյամբ, մեր գլուխը ունենալով նրան, ձեռնարկեցինք Մայր Աթոռում վերանորոգումների լայն ծրագրի կենսագործմանը։ Առաջին հերթին սկսվեց և եռանդագին թափով առաջ են գնում Մայր Տաճարի հատակի մարմարապատման, Ավագ Խորանի վերակառուցման, Տաճարի շրջապատի սալահատակման, վանքի բակի բարեկարգման

յում գործի վերածելու իրենց նախագծումները, Մայր Աթոռը դարձնելու ծաղկուն, շենչող մի կենտրոն։ Շինարարական աշխատանքները ղեկավարում է երիտասարդ ինժեներ Հրաչյա Ավագյանը, օգնական ունենալով կառուցողների մի փոքրաթիվ խումբ, որոնք մեծ եռանդով նվիրված են նախագծողների ծրագրերի կենսագործմանը,

Մայր տաճարի հատակի մարմարապատումը

և կանաչադարձման, երթուղիների վերականգնման և նրեմիայի ու Սինոդի շենքերի հիմնական վերանորոգման աշխատանքները, որոնք Մայր Աթոռից պահանջում են շուրջ 2.000.000 ոսկրու ծախս։ Բոլոր այս աշխատանքները նախագծել են հայտնի ճարտարապետներ Բաֆֆի Իսրայելյանը և Լիրարիտ Սաղոյանը, որոնք ջանք չեն խնա-

իրենց տրված պատվովոր հանձնարարությունը ժամանակին և բարձր որակով կատարելուն։ Մոտ ապագայում հայրենական առինքնող կենտրոն Ս. Էջմիածինը կստանա իրեն արժանի շուրջ, պատշաճ տեսքը։ Միաբանները կստանան հանգստավետ բնակարաններ, հոգևոր անդորր կյանքի և ինքնամոլոփ առանձնություն հարմար պայ-

Ճաններով՝ ձեռնարանի ուսանողները կունենան զեղեցիկ, լուսավոր, բոլոր հարմարություններով օժտված ննջարաններ, ուսանելու, գիտություն ձեռք բերելու նպաստավոր միջոցներ:

Միութենական կառավարության ղեկավար Պարոն Բուզգանինի բարեհաճ համաձայնությամբ շուտով Մայր Աթոռին է վերադարձվելու նոր Վեհարանը՝ վեհանիստ ու վեհաշուր: Ընդհանուր առմամբ այս հույսով կառուցվածքը ղեկավար շինարարության ված, երբ վրա հասավ առաջին համաշխարհային պատերազմը՝ բազմաշարժար հայ ժողովրդի համար ամենից ահավորը, ամենից աղետարեղը: Քանի՜-քանի՜ մանուկներ, երիտասարդներ, կանայք և տղամարդիկ, մահվան աղերսը չբխում էին, հրաժեշտով իրենց տանջալից կյանքին այս կիսավարտ շենքի սգավոր պատերի տակ: Վեհարանը դառնալուց առաջ, նա անխոս վիան դարձավ մեր պատմության ամենաբաժանելի ողբերգության: Սկզբնական և անհաշիվ ծագեց: Թուս հզոր ժողովրդի եղբայրական օգնությամբ ուրիշ կանգնեց հայ ժողովուրդը, կազդուրվեց և նոր կյանքի կոչվեց: Պատմությունը գիտի՝ արդյոք արշունարամ ժողովրդի ավելի կենսարդյալ նկրտում, կյանքին կառուցելու ավելի հախճալ կամք, ավելի համարձակ խոսքեր, կենսաշունչ թռիչք: Վերջին բառասանամյակը շաղկապեցին արդյոք, որ մենք մեր հերոսական նախորդների արժանի հետևորդներն ենք, նույնքան կենսապայք, նույնքան ստեղծագործ, նույնքան տոկուն և զոհարկեղծ:

Հրճվիր, հայ հավատացյալ, Վեհարանը վերադառնում է Վեհին, վերադառնում է որպես հարգանքի տուրք այն հաստատության, որը կրոնական դրոշմի տակ կռվել է նաև ազգային ոգին, ազգային մշակույթը, հանդիսացել է հայ ժողովրդի միասնության խորհրդանշան, աշխարհասփյուռ հայ վտարանդիների ձգողական կենտրոնը: Վերանորոգվում, երիտասարդանում, առույգանում է այդ կենտրոնը: Շուտով սկսվելու է նաև Վեհարանի հիմնական վերանորոգումը:

Վեհարանի վերադարձումը առաջացրեց Մայր Աթոռը ավելի լայն տարածության վրա ճարտարապետական մի ամբողջության վերածելու անհրաժեշտությունը: Միաձուլվեց այս սրբավայրը պատմության մեջ ներկայացված է որպես հրաշագործ տեսիլ, աստվածային կամքի արտահայտություն, երկնային ղեկավարության նյութականացումը Արարատի փեշերի վրա: Եվ ահա հայ տաղանդավոր ճարտարապետների և գիտնականների մի հեղակ՝ ճարտարապետներ Միրայիկ Մալմանյան, Բաֆֆի Իսրայիլյան, Վարդգաս

Հարությունյան, Կոստանտին Հովհաննիսյան և հնազանդ ղեկավար-արտիստ Կարո Կաֆադարյան ինքնարուխ նվիրումով վերցրել են Մայր Աթոռի շինարարական մեծ ձեռնարկումների ղեկավարությունը և իրենց աղնիվ ջանքերով մարմին և արյուն են տալիս երկնային տեսիլքին՝ Մայր Տաճարի շուրջը ստեղծելով ճարտարապետական մի հույսահին ամբողջություն, արժանի Մայր Աթոռի վեհության, նրա պատմական փառքին, պահպանելով հին ոճը, հին երանդները: Անշուշտ, այս մեծ ձեռնարկումը կապահանջի միլիոնների ներդրում, որը սիրահոգար կերպով խոստացել են նվիրել ղեկավար Հայրենիքից դուրս ապրող, սակայն ջերմորեն Ս. Էջմիածնին և Հայրենիքին նվիրված հավատացյալ և հայրենասեր հայերը: Չենք կասկածում, որ հեռու չէ այն օրը, երբ, Հայաստանի կառավարության ջանքերի, նյութական առատությունից զուգարկության շնորհիվ իր ներքին դասական ղեկավարությունը վերստացած Մայր Տաճարը կունենա իր նույնքան ղեկավարի շրջապատը՝ հարազատ իր պատմական մեծարվեստ ոճին:

Մեր երիտասարդ, շինարար Հայրապետը իր խոհերը միմիայն Մայր Աթոռի վրա չի կենտրոնացրել: Նրա շինարարական ծրագրի անմիջական խնդիրներն են Օշականի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի, Բջնու Ս. Աստվածածին, Բայազետի և մի շարք այլ եկեղեցիների վերանորոգումները, որոնք ձեռնարկված են և որոնք պետք է ավարտվեն ընթացիկ շինարարական շրջանում, պահանջելով ոչ պակաս քան 500.000 ռուբլու ներդրում: Հավատացած ենք, որ բոլոր այս ձեռնարկումները յապետար հաջողությամբ կավարտվեն: Մեր բարեխնամ կառավարության հողատարությունը մեզ անհրաժեշտ շինանյութերով ապահովելու հարցում, և Սփյուռքի հայերի ինքնարուխ, առատաձեռն նվիրատվությունները երախտագիտության և հույսի կենսարար զգացումներով համակել են մեզ:

Ինչպե՞ս շինարարողել Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվանը նվիրված եկեղեցին: Ո՞ր հայ մարդը կկարողանա հանդուրժել, որ եղծվի այն հուշարձանը, որ նվիրված է մեծ հայու անվան, մի մարդու, որ մեզ տառեր տվեց, ստեղծեց Արարատից ավելի ամուր պատվանդան մեր գրականության, անմար և մշտաբերորոք արվեստի, մեր հիասքանչ մշակույթի:

Բջնի, շինարարության ուսանանքից մեկը մեր հեռավոր անցյալի, կոթողը մեր լուսապսակ ճարտարապետության: Եկեղեցին խորխուր կանգնած է գյուղի կենտրոնում, բարձունքի վրա: Փոթորիկները իրենց ավել-

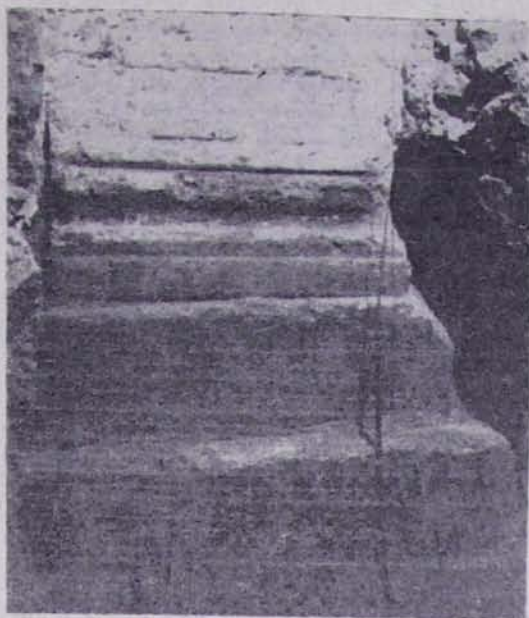
րիչ հետքերը թողել են այս սրանչելի տաճարի վրա, խարխուլել է այն, սակայն շրնչում և աղոթում է, աղոթում է իննսուներես հարյուրամյա հայկական դավանության համայնքին:

Սպառնցի՜նք արդյոք լուսաբանումը շինարարական այն մեծ ծրագրի, որ հղացել է և կյանքի է կոչել մեր սիրեցյալ Հայրապետը: Իհարկե ոչ: Մեր փոքրաթիվ, սակայն մեծ ժողովրդի սրբացյալ դատերի Հոփսիմների, Գայանների, Շողակաթի, Կեղարգի, Խոր Վիրապի վանքերն են, որոնք ճարտարապետական մարգարիտներ են էջմիածնի հողի վրա և ենթարկված են դարավոր փոթորիկների ափերի շունչին, պետք է վերանորոգվեն, պետք է ունենան բարեկարգված շրջապատ և արտացոլեն աննման կույսերի նահատակությունը՝ առիթնող պարզության մեջ: Այս նորոգումները կպահանջեն ավելի քան 2.000.000 ուրլի: Այս նորոգումներին ձեռնարկելու հրավալից երջանկությունն է համակել մեզ:

Մենք դեռ չսպառնցինք շինարարական աշխատանքների լիթիսարի ծրագիրը, որին նվիրվել է երիտասարդ Հայրապետը, իր ջերմ սրտի վարակիչ ավյուռով: Նրան են նայում մեր անկրկնելի Տաթևը, Օձունի տաճարը, Ինդիկյաց վանքը, Գանձասարը և տակավին քանի՜-քանի՜ հիասքանչ սուրբ տաճարներ: Մենք չենք խոսում այն վանքերի մասին, որոնք իրենց պատմական նշանակությամբ չեն դիմում վերոհիշյալ վանքերին, և որոնք վերականգնված են մեր հարազատ Կառավարության ադնիվ ջանքերով (Սանահինը, Հաղարատը, Գոշավանքը, Կեղարգի և ուրիշները):

Սակայն հայու ստեղծագործ մտքի կոթողները միայն Հայաստանի հողի վրա չեն կառուցված: Եղբայրական Կրաստանի և Ադրբեջանի հանրապետություններում, Հյուսիսային Կովկասի որոշ վայրերում, ամենուրեք կան հայկական վանքեր և եկեղեցիներ, որոնք իրենց հոյակապ կառուցվածքով, ճարտարապետական բարձրարվեստ ոճով չեն դիմում հայ բնաշխարհի հուշարձաններին: Վեհափառ Հայրապետը նրանց էլ է ուղղել իր սիրով և ջերմությամբ ճառագայթող հայացքները: Նրանց վերականգնումը, բարեկարգումը և նրա սրանչելի ծրագրի մի մասն է կազմում: Մեր Հայրապետը այնպիսին չէ, որ միայն հնություններով տարվի, որ միայն հին հուշարձանների վերականգնումները նվիրի իր անհատնում եռանդը: Նա ծրագրել է Բյուրականում կառուցել հանրատի տուն՝ միաբանության անդամների և մյուս աշխատակիցների համար:

Մեր ժողովուրդը կառուցող, շինարար ժողովուրդ է: Կառուցել ենք ամենուրեք, կա-

Մայր Տաճարի 5-րդ դարի կառուցվածի խաբիսխը և նրա տակի հիմքերը

ռուցել ենք անհատնում եռանդով, մեծ թափով, հորդառատ ավյուռով, սակայն այն շրջանում, երբ զրկված ենք եղել պետականությունից, շատ հաճախ կառուցել ենք մեր երկրից դուրս, օտար հորիզոնների տակ: Ըրայն խորհրդային կարգերի հաստատումից հետո շինարարությունը ծավալվեց Հայրենի երկրում, և «արյունի ու արցունքի հովիտը» վերածվեց առաջավոր, բարձր ճարտարարվեստի երկրի, կանաչադեղ պարտեզի, լուսացալո աղբյուրի, սակայն առանց մեծահարուստ հայերի մասնակցության: Կառուցման փառքը պատկանում է հայրենաբնակ հայ բանվորին, գեղջուկին, մտավորականին, որոնք համախմբված ժողովրդական իշխանության շուրջը, աջակից ունենալով ուսման մեծ ժողովրդին և եղբայրական մյուս ժողովուրդներին, մեծ զոհաբերությունների, ծանր զրկանքների գնով կառուցեցին իրենց նորոգ, մշտադալար, ծաղկուն Հայրենիքը: Այժմ կառուցման տենդը բորբոքվում է, այդ տենդը համակել է Սփյուռքի հայության հոծ զանգվածներին, հայրենաձուլ կազմակերպություններին, մեծահարուստ հայերին, նրանք էլ տենչում են կառուցել Հայրենի հողի վրա, փառապանծ Հայրենիքի, նրա աննկուն, անխոնջ, նպատակասլաց ժողովրդի համար: Այս էին ասում հայրապետական ընտրությունների պատգամավորները, Ազգային-եկեղեցական ժողովի բարձր

ամբիոնից հայրենասիրական հրաշունչ հաներ արտասանող մեր եղբայրները՝ զերաշնորհ սրբազան հայրերը և աշխարհականները, ճառեր, որոնք անկեղծ էին, չեւթ ու վարակիչ, բոցավառված ժողովրդասեր սրտի կրակով, հայրենարարձ հոգու կարոտով, ստեղծագործ մտքի վառ պատկերներով:

Մենք համոզված ենք, որ եկեղեցասիրական ու հայրենասիրական աթոռ ալիքը, որ բարձրացել է Սփյուռքում շնորհիվ Վեհափառ Հայրապետի հովվապետական շնորհաբեր այցելության՝ հետզհետե կբարձրանա, կծավալվի և վերածված ինքնարուխ նվիրատվությունների, նյութական խոշոր արժեքների, կհոսի զեպի Մայր Աթոռ:

Մեր պատմությունը հարուստ է հայրենասիրական գործերի շողշողուն օրինակներով, համախմբված ժողովրդի հրաշագործ սրբաբաններով: Չկա մի ազգ, որ անազորուն պայմանների թելադրանքով սփռված լինի աշխարհով մեկ: Հայ ժողովուրդը այն բացառիկն է բացառիկների մեջ, որի վտարանդի զավակները կապված են Մայր երկրի հետ իրենց սրտի, հոգու, մտքի բոլոր թելերով, մարմնի բոլոր բջիջներով:

«Կռռանկ, ուստի՝ կուգաս, ծառա եմ ձայնիդ,

Կռռանկ, մեր աշխարհն և խաբրիկ մը շունի՞սա:

Ո՞ր հայ պանդուխտը չի երգել այս հուզաթաթիվ երգը արտասովոր աչքերով, մորմորոզ սրտով: Ծիշտ չի լինի ասել, որ պանդուխտ հայը օտար հողի վրա ստեղծել է իր փոքրիկ օջախը՝ հարանման հայրենի օջախին և անփոփոխ նրա մեջ, ապրել է Մայր Հայրենիքի հույզերով, նորից իր հին

օջախը վերադառնալու հույսերով, երազանքներով:

Մեր Հայրենիքը օտարի կրունկի տակ չի հեծվում ալժամ. նա ազատ է ու խաղաղ, հարուստ է ու հղորս Ստեղծագործելու նրա ձգտումը սահման չունի: Նա ձգտում է իր արեաշող երկիրը, բնության ամենադյուրին անկյուններից մեկը օժտել մարդկային համահարի աթոռ բոլոր պարզկներով, որոնցով հպարտանում են աշխարհի ամենաառաջավոր և մեծամեծ ժողովուրդները:

Թո՛ղ վերածնված Մայր Հայրենիքի հետ միասին փայլի նաև Ս. Էջմիածինը իր հալածական զեղեցկության բոլոր երանգներով, թո՛ղ նա լինի դյուրազեղ մարդարիտ աշխարհի երեսին: Դրան է ձգտում համեստ, իր անձնական կյանքում սակավագուհ, սակայն անհագորդ իր երազանքների ու ձգտումների մեջ մեր խանդավառ Հայրապետը, նույն իղձերով, նույն խանդավառությամբ վարակելով իր աշխատակիցներին:

Մենք համոզված ենք, որ մեր բոլոր երազները կյանք կստանան: Մենք համոզված ենք, որ Էջմիածինը, ոչ հեռավոր ապագայում, կդառնա Հայաստանի դոդոթիկ քաղաքներից մեկը: Մենք համոզված ենք, որ այդ մեծ գործում իրենց պատվաբեր բաժինը կունենան Սփյուռքի հայերը, բոլոր հայերը, որոնց զրկաբաց սպասում է պատմական երկիր՝ Նախիրն, ներկայիս ծաղկուն Սովետական Հայաստանը:

Վերականգնենք հին կոթողները, կառուցենք նորերը, որոնք պատմելու են մեր հետնորդներին իրենց նախորդների մշտավառ հոգու, մշտադալար սրտի, բարձրաթիչ մտքի հրաշագործ սխրանքների մասին: Այս է պատգամը մեր երիտասարդ Հայրապետի:

